Ioana Vintilă-Rădulescu

LIMBAJUL MIMICO-GESTUAL LITURGIC ROMÂNESC

(pe marginea lucrărilor *Liturghierul tradus în limbajul mimico-gestual liturgic românesc* şi *Simbolistica semnelor,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 2008, 395 p.; 2009, 436 p.)

Considerațiile care urmează au fost prilejuite de încheierea unui demers al Bisericii Ortodoxe Române vizând crearea unei variante care poate fi considerată stilistică a *limbajului mimico-gestual* (LMG) românesc al surzilor[1], şi anume a variantei lui liturgice, adaptată utilizării ca expresie a cultului ortodox.

LMG este denumirea oficială în limba română a ceea ce în alte limbi se numeşte mai simplu engl. *Sign language*, fr. *langue/langage des signes* etc., cf. şi adesea şi în româneşte *limba(jul) semnelor*.

La nivelul Uniunii Europene (UE), Parlamentul European a adoptat în 1988 o *Rezoluție privind limbajele semnelor pentru surzi*, reiterând-o în 1998. În anii 1996–1997, Comisia Europeană a sprijinit un amplu *Proiect privind limbajul semnelor* vizând promovarea recunoaşterii limbajelor semnelor, coordonat de Uniunea Europeană a Surzilor, care reuneşte asociațiile naționale ale acestora. Cinci state membre ale UE au mers până acolo încât au înscris limbajul semnelor chiar în constituțiile lor: Cehoslovacia din 1988, Finlanda şi Slovacia din 1995, Portugalia din 1997 şi Austria din 2005. Alte state membre ale UE (Belgia – Comunitatea Franceză, Danemarca, Germania, Grecia, Irlanda, Letonia, Marea Britanie, Norvegia, Slovenia, Suedia) reglementează statutul oficial al limbajelor semnelor prin alte legi şi măsuri.

Încă înainte de aderarea sa la UE, România a recunoscut oficial LMG românesc prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 102/1999 *privind protecția specială şi încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap,* şi anume de la data intrării în vigoare a Legii nr. 519 din 12/07/2002 pentru aprobarea acesteia. Încă din această Ordonanță se prevedea ca instituțiile publice să asigure, atunci când este cazul, pentru relațiile directe cu persoanele cu deficiențe de auz, interpreți autorizați ai LMG. Ordonanța a fost ulterior abrogată prin Legea nr. 448 din 06/12/2006 *privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap* (republicată cu modificări şi completări în „Monitorul Oficial" din 03/01/2008), care întăreşte recunoaşterea oficială a LMG şi precizează măsurile în favoarea promovării sale.

[1] Folosim aici termenul *surd,* deoarece persoanele în cauză îl acceptă fără complexe, inclusiv în numele asociațiilor lor. Termenul are şi corespondente considerate mai „corecte politic", precum *persoană cu deficiențe de auz/cu handicap auditiv/hipoacuzică*.

LR, LIX, nr. 1, p. 99–102, Bucureşti, 2010

BDD-A560 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-10 18:58:34 UTC)

LMG este un mijloc nonverbal de comunicare folosit în principal între surzi şi alcătuit dintr-o succesiune de semne la producerea cărora participă mâinile, capul, expresia feţei ş.a.

În ceea ce priveşte vechimea diverselor LMG, se afirmă, de exemplu, că limbi franceze ale semnelor au existat poate încă înainte de sec. 16, iar LMG actuală franceză, menţionată din 1752, este primul sistem de acest tip recunoscut ca limbă în lumea occidentală.

Calitatea LMG de limbi în deplinul înţeles al cuvântului nu mai este pusă la îndoială. Astfel, în celebra lucrare coordonată de Paul M. Lewis (ed.), *Ethnologue: Languages of the World,* ed. a XVI-a, Dallas, Tex., SIL International [la origine Summer Institute of Linguistics], 2009 (pentru care v. şi http://www.ethnologue.com/), printre cele 6.909 limbi înregistrate sunt consemnate, la fiecare ţară în parte în care astfel de limbaje există, inclusiv la România, din cele câteva sute de LMG existente în lume, 126 de LMG naturale folosite exclusiv în comunităţile de surzi. Ca orice limbă în deplinul înţeles al cuvântului, LMG au coduri în ISO 639–3; astfel, LMG românească are codul rms. Profesiunea de interpret în LMG este recunoscută în *Clasificarea ocupaţiilor din România* şi certificată de Ministerul Muncii şi de Ministerul Educaţiei.

Din milioanele de persoane surde şi cu diverse deficienţe de auz din lume, numărul surzilor din România este apreciat în *Ethnologue* la 1.405.464 de persoane.

LMG este prima limbă sau limba maternă a surzilor, utilizată de majoritatea membrilor comunităţilor de surzi în comunicarea cotidiană. Diversele LMG diferă într-o anumită proporţie de la o comunitate naţională la alta, dar prezintă şi asemănări. Astfel, între limba semnelor franceză şi cea americană, similarităţile lexicale reprezintă 43% dintr-un inventar de 872 de unităţi.

Pe lângă LMG, surzii se folosesc pentru comunicare şi de combinaţii de dactileme, care redau literele alfabetului prin semne realizate cu degetele mâinii.

Obiectivul unic al învăţământului special din ţara noastră destinat surzilor constă însă în demutizare şi în însuşirea de către aceştia a limbii române, LMG fiind numai tolerat între elevii surzi.

În România există 15 comunităţi de surzi ortodocşi pentru care preoţii oficiază în LMG; sugestiile acestora au folosit la elaborarea prezentelor lucrări, pornind de la experienţa Bisericii Sf. Grigore Palama din Piteşti. De asemenea, există biserici ale surzilor în diferite alte oraşe din România: Sf. Elefterie Vechi din Bucureşti, Adormirea Maicii Domnului din Râmnicu-Vâlcea ş.a.

La Seminarul Teologic „Vodă Basarab" din Curtea de Argeş există o clasă specială de surzi cu profilul „Comunicare şi slujire în limbajul mimico-gestual". La Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Mucenită Filofteia" a Universităţii din Piteşti funcţionează o secţie de teologie didactică mimico-gestuală, iar în cadrul Catedrei de sociologie şi asistenţă socială a aceleiaşi Facultăţi există o grupă de masteranzi surzi. La Teatrul „Alexandru Davila" din Piteşti s-au reprezentat piese de teatru

BDD-A560 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-10 18:58:34 UTC)

religios transpuse în limbajul mimico-gestual de studenți surzi. De asemenea, a luat ființă şi un Centru Național de Pregătire, Catehizare şi Misiune Creştină pentru Persoanele Deficiente de Auz din Patriarhia Română şi Diaspora.

*

Dintre cele două lucrări care mi-au prilejuit aceste precizări o voi prezenta întâi pe cea de a doua în ordinea apariției, deoarece are un caracter mai general.

Sub un titlu netransparent, *Simbolistica semnelor* este de fapt un dicționar al LMG liturgic sau religios românesc, care este creația preotului conf. Constantin Onu, consilier eparhial al Episcopiei Argeşului şi Muscelului, având drept colaboratori pentru redactarea şi adaptarea textului, adaptarea gestuală a termenilor şi celelalte operațiuni mai mulți preoți şi asistente universitare.

Constantin Onu este autorul, printre altele, al lucrărilor *Comunicare şi slujire prin limbajul mimico-gestual,* Editura Universității din Piteşti, 2003, şi *Misiunea Bisericii Ortodoxe Române față de credincioşii deficienți de auz şi de vedere*, Editura Universității din Piteşti, 2007 (teza sa de doctorat).

Simbolistica semnelor a fost precedată de *Limbajul mimico-gestual. Dicționar bilingv ilustrat,* publicat de Iulia Drăguțoiu în 1992 la Sibiu, sub auspiciile Arhiepiscopiei Ortodoxe Române.

Prezenta lucrare are forma unui dicționar (în ordinea alfabetică a cuvintelor limbii române) în care se explică semnificația liturgică a termenilor şi se descrie execuția semnului corespunzător, ilustrată prin imaginea unui slujitor al bisericii executând acel semn. Când este cazul, în notele de subsol se fac trimiteri la DEX şi la lucrări cu tematică religioasă.

Dicționarul este precedat de un cuvânt-înainte al patriarhului Daniel şi de o *Introducere* semnată de Constantin Onu.

El cuprinde cuvinte ale limbii comune, precum şi cuvinte şi sintagme reprezentând termeni specifici religioşi, inclusiv prefixoide, nume proprii biblice, de sărbători etc. De exemplu, inventarul literei *A* cuprinde următoarele intrări: *a (alfa), acest* etc., *acolo, acoperământele sfintelor vase, a acoperi, acum, Adam, adevăr, a adora, a adormi, a adormi întru Domnul, Adormirea Maicii Domnului, a aduce, a aduna, aer, afară, afierosire* (absent din DEX, unde apare numai verbul corespunzător), *a afla, agheasmă mare, agheasmă mică, agneț, aici, a ajuta, aliluia* (în DOOM[2] *aleluia*), *alt* etc., *altar, altfel, amin, an, anafură, antimis* (absent din DEX), *apă, a apăra, ape / (întindere de) apă, a apleca, apostol, a apropia, a arăta, arhanghel, arhi-, arhiepiscop, arhiereu, arhiereul Vechiului Testament, a ascunde, asemănare, astăzi, asupra, a aştepta, atenție, atotțiitor* (absent din DEX)*, aur, a avea, Avraam.*

LMG *liturgic* se deosebeşte în anumite privințe de LMG *laic.* Astfel, termeni ca *Dumnezeu Tatăl, oraş, sat* au în LMG liturgic o reprezentare diferită de a elementelor corespunzătoare din LMG laic şi adecvată domeniului avut în vedere.

În anexa volumului sunt date dactilemele LMG românesc (care nu includ literele cu semne diacritice).

BDD-A560 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-10 18:58:34 UTC)

Lucrarea se încheie cu o amplă bibliografie românească şi străină cuprinzând lista izvoarelor, dicţionare şi enciclopedii de cunoştinţe religioase, cărţi şi studii de liturgică şi de iconografie, dicţionare de LMG (în engleză, maghiară, portugheză, română, slovacă), lucrări de lingvistică şi de semiotică generală şi aplicată.

Simbolistica semnelor se adresează precumpănitor preoţilor care urmează să slujească în LMG. Nu este locul aici pentru a discuta modul în care semnele propuse pot fi cunoscute şi înţelese de surzii vizaţi şi nici măsura în care explicaţiile de ordin liturgic oferite pot fi integral înţelese de aceştia.

Cealaltă lucrare are un caracter aplicativ în raport cu prima, fiind cel dintâi *Liturghier* tradus şi imprimat în LMG liturgic românesc, destinat preoţilor care se adresează surzilor. Este vorba de prima astfel de traducere a unei Liturghii din cuprinsul Patriarhiei Române. Ea a fost coordonată de Episcopul Argeşului şi Muscelului, Calinic, şi de preşedintele Asociaţiei Naţionale a Surzilor din România, Mihail Grecu, şi a fost făcută de autorul dicţionarului prezentat (căruia i se datorează şi introducerea), ajutat de mai mulţi preoţi. Sugestiile preoţilor care oficiază de mai multă vreme în LMG pentru comunităţi de surzi ortodocşi din România au folosit la elaborarea prezentei ediţii, pornind de la experienţa Bisericii Sf. Grigore Palama din Piteşti.

Volumul este însoţit de un DVD video cu caracter didactic, conţinând slujba liturghiei în LMG liturgic românesc.

Textul este precedat de un cuvânt-înainte datorat patriarhului Daniel, care subliniază că acest *Liturghier* apare la 500 de ani de la primul *Liturghier* ortodox tipărit pe teritoriul românesc, în 1508, de către călugărul Macarie.

Liturghierul, care cuprinde indicaţii pentru preoţi, este publicat în versiune bilingvă română – LMG liturgic românesc.

Am ţinut să prezint aici aceste două lucrări de o factură inedită în câmpul lingvisticii şi filologiei româneşti, cu atât mai mult cu cât două doctorande ale Institutului, o cercetătoare (Irina Floarea) şi o fostă cercetătoare din Institut (Diana Ghido) elaborează teze privind diferite aspecte ale LMG, sub conducerea Marianei Neţ şi, respectiv, a mea.

LA VARIANTE LITURGIQUE DE LA LANGUE DES SIGNES ROUMAINE

(Résumé)

Cette présentation générale de la langue des signes est due au fait que la langue des signes laïque roumaine vient de s'enrichir d'une variante stylistique liturgique adaptée à l'emploi dans les églises orthodoxes s'adressant aux sourds par la publication d'un dictionnaire et d'une traduction du texte liturgique.

Cuvinte-cheie: dactilem, limbaj mimico-gestual laic, limbaj mimico-gestual liturgic românesc.
Mots-clés: dactylème, langue des signes laïque roumaine, langue des signes liturgique roumaine.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A560 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-10 18:58:34 UTC)